

HEINO JÕE,
eestlane ja skaudijuht

Täna vestleb meie lugejatega eesti sulema Heino Jõe Kanadast. Nagu heal lapsel on mitu nime, nii on neid ka Heino Jõel. Noorteajakirjas «Tulehoidja» on ta Koldevana, skaudilugusid ja -raamatuid kirjutades Jämesäär, keskealise fõljetonistina kirjutab «Black Joe päevaraamatut», hallipäise veteranina kirjutab «White Joe memorjaale». Rahulikke asju kirjutades on ta HJ (mitte ühendada seda Hitler Jugendiga, mis oli ka HJ). 75 eluaasta kestel on teda jätkunud mitmele maale ja mitmele alale. Vilgas ja ettevõtlik mees. Kirjutlase nurgal Jämesääre autosarj Heino Jõest White Joe-na.

Vana proovitud sõber — nii öeldakse oma kunagise skaudirühma poiste kohta — Guido-Roland Raudver kirjutab ja ahvatles: tee «Edasile» üks LV. Ma ei kõhelnud hetkegi, sest selles «Postimehes» vanas majas, kus ka «Edasit» tehakse, on minu ridu varemgi nähtud — vanal heal «klikeajal» ja saksa okupatsiooni tühja-kõhu-päevadel. Pealegi on kodumaa perioodikas kirjutamine praegu aukohus. Nõnda siis ma andsin lubaduse, mille täitmise raskust hakkasin tõsiselt tundma siis, kui Guido oma soovi kordas — ei kas jälle on tema kiri kaduma läinud? Võtsin end tõsisemalt käsile ja andsin tähtpäeva, mida üldiselt püüan vältida. Lubasin kirjutada 24. veebruariks, kus muu tähtsama kõrval on ka Punaarmee aastapäev. Palusin militsa järele saatä, kui kiri selleks ajaks kohal ei ole.

Praegu, kui neid ridu sean, teame meie siin Torontos, et selle tähtsa aastapäeva puhul pidavat testitama vana Pikk Hermann — ei kas ikka veel trikooloori suudab kanda.

Igal-juhul — kodumaa lugejaga vestlemine ei ole kerge. Ma loen valiseestlastele «lubatud» kodu-

LUGEJAGA VESTLEB

maa perioodikat juba aastaid, millele vahel lisandub headelt sõpradelt saadud ja meile «keelatud» «Edasi» väljalõikeid. Selle tõttu tean, et huvitavalt teile kirjutada on raske. Kodumaa ajakirjandus on välismaisest ammu mööda läinud ja kirjutab julgemalt ja teravamalt kui meie siin kunagi oleme teinud. Ja ikka jälle kütitart veet ajaloo valgeid ja musti laikusid. Musti ikka tublisti rohkem kui valgeid nagu puhtatõulise friisi iehma nahal.

Kodumaa toimuva demokratiiseerimise pärast, ütlevad mõned. Siit otsast vaadates on see pisut teisiti. Demokraatia on rahvavalitsus ja nn. sotsialistlik demokraatia peaks ju olema ka midagi sinna poole. Meie rahvas on aga valitsemisest (eneseteostusest)

originaalses tähenduses täiesti kaotanud. Kõrg-kapitalistliku Ühendriikide «proletaarlasel» on oma kodu, oma auto jm. isiklikud mugavused. Suurlinnade «slammi» neegritel on pära-põrgu tagamaade primitiivsetel farmeritel on küll mõningaid proletaarlase sugemeid, aga mõõtu nad kah välja ei anna. Võibolla, et tõelisi proletaarlasi leidub kuskil arengumaadel. Austraalia aborigeenidel on veel üksikuid nomadiseerivaid gruppe, aga seda juba rahvuslik-filosoofilistel põhjustel. Vaadake neid (vahel näidatakse TV-s), kui nad istuvad oma lõkke ääres kvartskellad randmetel, nosivad midagi konservipurkidest ja kuulavad moodsaimat «luksuskummunit». Nii mul kipitaski see küsimus — kuidas ja millal «Eda-

Stagnandid, migrandid ja renegaadid

veel üsna kaugel. Eesti rahvast valitseb kusagilt mujalt ja kui selles kõiges midagi demokraatlikku on, siis ehk nii palju, et enamuse (oh meie väiksest rahvast suure liidust!) tahe on määra. Praegust demokraatiat tahaks siit vaadates nimetada liberaliseeruvaks valitsusvõimaks. Ma ei julge seda isegi nimetada liberaliseeruvaks kommunismiks, sest vaatamata kõikide prohvetite tsiteerimisele ei taha me praegust kamoufleeritud suurveelust kuidagi sisuliselt Marxiga ühendada.

Aga sellest ma ei kavatsenud kirjutada. Esimene pakitsus oli toppida oma nina teiste sisseajadesse, millest ma kohe loobusin. Olgu see aga siiski mõõdamines nimetatud. Igal väärakal riigil on oma moto, deviis, lipukiri ja juhtvõi vapilause. Ühendriikide «e pluribus unum» — «üks kõigi eest» ja Kanada «merest mereni» on neist enim tuntud näited.

Kui nõukogude võim meile tuli 1940. aastal, siis nõudis hea toon, et iga trükitud paberi paremal ülanurgal pidi olema Nõukogude Liidu juhtlause. Nüüd on need paljude paberite pealt maha kulunud («Sip» loobus uuest aastast), aga juba 1940 oli raske mõista kellele ja milleks see üleskutse oli määratud? Proletaarlasi selle sõna sisulises tähenduses võis Eestis olla küll ainult kätutäis.

Vahepeal oli maailm tohutult edasi arenenud. Ametiühingute tegevus, tööliste palgavõitlus, tehniline areng ja tuhat muud tegurit on proletaarlase, selle sõna

si» oma esikülje üleskutsega nende küsitavate proletaarlase juurde jõuab. Selle küsimisest ma loobusin aga kohe ja panin oma kirjutisele uue pealkirja: stagnandid, migrandid ja renegaadid. Seal on meil ühised probleemid — kodus ja siin.

Õigupoolest andis Melbourne ESTO pealkirja. See oli kodu- ja välis-Eestile nii ühendav, et sellest said osa ka need, kes pidustusi jälgisid ajakirjanike ja teleri kaudu. Minul oli lisarõõm veel sellest, et kodueestlased nägid mõneti ka väliseestlase katmata tagupoolt. Stagnandid ja migrandid, kellega te kodus võitlete, paljastasid endid peamiselt ESTO kongressil ja sõnavõttudes, sest suu on ju südame mõõdupuu. Mõistad muidugi talenkult ei kattu. Kui kodumaine stagnant uuenduste västasena valvab oma soo- ja ameti- ja pesakohta, siis välismaine esindab usaldamatust, kahtlustamist ja leppimatust.

Parteilane väärivat mahalaskmist, ükskõik millistel isikliku karjääri kaalutlustel või Eesti teenimise huvides ja millise «redisen» ta sinna astus — selles ei ole meie stagnantide seisukohalt mingit tingimist. Kõik hea, mis see inimene praegu Eestile ja eesti rahvale teeb, olevat pettus. Kas me saame praegu usaldada neid kommuniste, kes 1924. a. 1. detsembril veriselt Eesti Vabariiki kukutada tahtsid? — küsis üks usklik pagulas-Eesti prominent Stokholmi eesti lehes. Muidugi — ega me saa kuskilt tuua arsti-

tõendit ega ka «parteipropuskit» tõendamaks vastupidist. Minul aga kargas keelele vastuküsimus — kas me võime usaldada neid kristlasi, kelle esindaja piiskop Albert alles seitsme sajandi eest tahtis meie rahval hinge seest välja võtta. Mul on üks sõber, kes pole unustanud, et meile usu toomine 12.—13. sajandil ja 1940 toimus üsna ühetasuliselt. Ta ei andesta kummalegi. Meie stagnantide superlatiivne tüüpvorm esines Melbourne'is võitlejate kongressil ja võttis vastu resolutsiooni igasuguste kodumaa-kontaktide keelamiseks.

Migrandid. Inimlikult võttes läheb teie migrantidele mõeldes meel kurvaks. On need siis stalinis-mi ajal aretatud kuulsad «nõukogude inimesed» või koguni proletaarlased, kellel ei ole midagi olulist peale söögiküna ja põhupesa. Kui palju teie neile kaasa tunnete ja kurvastate, see on vist selgitatav minu käitumisega, kui mulle tuleb külla inimene, kes ei vaevu tere ütleva ega mu nimetada ja hakkab mu kodus kõike ümber korraldama. Ma viskan ta välja.

Aga — meie oleme siin Kanadas samasugused migrandid, kelle nimele lisatud prefiks «im-» (immigrandid) selgitab meie tõelise olemuse. Me asusime Kanadasse Eesti pagulastena. Suurem osa meist: on teinud aga läbi imigrandi moondeperioodi ja muutunud kanadalaseks, kes heal juhul omavad mingeid eestilisi keele- ja kultuurisugemeid. Sisuliselt eestlaseks jäänud on vähe ja neid väheneb veelgi. Aga ka need viimased «juurikad» respek-teerivad asupaigamaad, kohalikke keeli (meil on neid kaks — inglise ja prantsuse), kombeid ja tavasid. Muidugi — keeleoskusest ei saa tööd. Et asi oleks päris selge, siis immigrandid on vabatahtlikud, pagulased aga olustikust suunatud surve tõttu siirdlased.

Ma olen nõus Rein Taagepera-ga (mitte ainult sellepärast, et ta on ka üks vend skaut), et meil tuleks (nagu tuhandetel aastatel varem) immigrandid ära seedita. Aga ma olen nõus ka nendega, kes ütlevad, et see võõra maitsega ja suur kõhutäis võib meil seedimise ära rikkuda. Seedimise küsimusest saavad meid üle andata teostamist hauduv kodakondsuse seadus ja Eesti Vabariigi kultuurautonoomia taastamine.

Kõige halvem sort pealkirjaks valitud triost on renegaadid — reeturid ja taganejad. Me tunneme neid, kuigi pole neid tituleerinud nende õige nimega. Stagnant, kes oma ninaesise säi-

litamise nimel edu ja arengut taastab, ei ole nii ohtlik kui näiteks renegaat Gustav Naan, kes oma tagurilusest teeb teadusliku õpetuse. Naani «rassiteooria» vanadusse hääbuvast eesti rahvast ja elujõulisest venelusest on paras paariline Ado Grenzsteini rahvuspoliitilisele teooriale. Ado Grenzstein karistas end ise vabatahtliku pagulusega Prantsusmaal. Mis teeb Naan?

Renegaadid paguluses on hoopis vähem ohtlikud, kuna nende teooria kohaselt tuleb eemale tõmbuda ja täielikult vabaneda mõttetust eestlusest. Nad on meie ühiskonnast välja tõmbunud ja otsinud omale teadlikult uut paremat ühiskonda. Juhtub, et see ei õnnestu, siis hiilib mõni saba jälge vahel eestlusesse tagasi. Neid pettunud võime võrrelda oma pektud tuunikommunistidega, keda pole mõtet parastada ega näägutada. Kord ühel skaudijuhide koosolekul tegi üks eesti renegaat ettepaneku skauditõõs üleminna inglise keelele. Muidugi, me ei läinud. Meid on nüüd vähe, aga me oleme alles.

Ma olen nüüd oma kirjutamiskavad lühidalt ära jutustanud ja võin asuda selle juurde, mida ma tegelikult tahtsin kirjutada.

Teise maailmasõja lõpul loodi ilus traditsioon, et need, kes ühe mõtetu ja kuritegeliku sõja põhjustavad, antakse sõjasüüdlastena kohtu alla. Kas pärast sõja lõppu, afgaanidega ei tuleks kohtulaua ette kutsuda need, kes on süüdi miljonite inimelude ja miljardites ulatuvate varade mõttetuse hävimises. Kui afgaanide elud ja varandused seda ei vääri, siis vähemasti nõukogude omad...

Mõne päeva pärast vaafasin teleris, kuidas vene kindral võidjalt sammus viimasena üle Sõpruse (?) silla, kuidas ta poeg talle lilli andis ja kuidas punalipud tankidel lehvitsid. Ma hoidsin hinge kinni — kas nad jõuavad ülesillat? Või... lendab kogu postroika afgaanide poolt pandud minisid õhku. Nad jõudsid üle.

Ma hakkasin uskuma, et võib-olla ka perestroika jääb terveks. Aga sõjasüüdlased tuleks küll käsile võtta.

Kas sõjasüüdlaste protsess pidada Moskvast? Või Tallinnast? Või Kabulis?

White Joe
memoriaalid